

umrli oni koji su djetetu o glavi radili« (2,20). Gotovo istim riječima Bog naređuje Mojsiju da se vrati u Egipat nakon što je umro Faraon koji mu je smrću prijetio i da izvede narod iz egipatskog ropstva: »Vrati se u Egipat, jer su pomrli svi ljudi koji su tražili tvoj život« (Izl 4,19). Matej vidi u Isusu novog Mojsiju koji će izbaviti narod svoj od većeg tiranina nego što je Faraon, a to je razorna moć zla i smrti. Po povratku iz izgnanstva Josip se nije nastanio u Judeji zbog straha od Herodova sina Arhelaja, nego u Galileji, u gradu Nazaretu, da bi se ispunilo pismo: »Zvat će se Nazarećanin.« U izboru Galileje nazire se Isusov program za nadolazeće javno djelovanje. Galileja je polupoganska, od Židova prezrena, iz koje po njihovu mišljenju ne dolazi prorok, a pogotovu ne Mesija (Iv 7,41). Nazaret je simbol neznatnosti iz kojega, prema židovskom shvaćanju, ništa dobra ne može doći (Iv 1,46). Isus će po planu Božjem izabrati upravo Galileju za početak svoga javnog djelovanja, da bi se ispunilo proroštvo proroka Izaije: »Zemlja Zebulonova i zemlja Naftalijeva, Put uz more, s one strane Jordana, Galileja poganska, narod što je sjedio u timini, svjetlost vidje veliku; onima što mrkli kraj smrti obitavahu, svjetlost jarka osvanu« (Mt 4,15–16). Isus se dakle na početku svoga života vraća iz Egipta u Galileju, da bi se na kraju, nakon što je prošao tragovima povijesti svoga naroda kroz »crveno more« ljudske zlobe, patnje, boli i smrti, vratio kao pobjednik ponovo u Egipat, tj. u cijeli svijet po poslanju svojih učenika, čime Matej završava svoje evanđelje: »Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji! , Pođite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovijedio! I evo, ja sam s vama u sve dane – do svršetka svijeta« (Mt 28,18–20). Tom veličanstvenom inkluzijom zaključuje Matej svoje evanđelje: *Emanuel* na početku, i *ja sam s vama u sve dane do kraja svijeta*, na svršetku.

Marko Matić

ADVENT KAO SPOMEN

Advent ima dvostruko obilježje: ukoliko je pogled u budućnost, onda je to iščekivanje dolaska proslavljenog Krista na svršetku vremena, *advent kao nada*. Ukoliko je pak pogled unatrag, onda je to sjećanje na prvi Kristov dolazak u smrtnom tijelu, *advent kao spomen* na tisućljetno mesijansko iščekivanje izabranog naroda. Gledano sa zrenika izabranog naroda to iščekivanje ima isto obilježje nade, ali za nas je ono spomen, sjećanje, priprava na Božić.

Advent izabranog naroda započinje s trostrukim pozivom na izlazak: na izlazak iz domovine, iz zavičaja i iz očinske kuće, i trostrukim obećanjem: obećanje nove zemlje, brojnog potomstva i Božjeg blagoslova. Od

Abrahamovih vremena Izrael je stalno u adventskom raspoloženju »s obućom na nogama i sa štapom u ruci« (Izl 11,11), uvijek na putu, ugrožen iznutra i izvana, šireći uvijek horizonte nade u ovom svijetu. Iz Abrahamove nade u ovozemne pašnjake nastala je u Mojsijevo doba nada u obećanu zemlju kojom teče med i mlijeko. Iz nacionalne nade u obećanoj zemlji razvila se u Babilonskom sužanjstvu i poslije univerzalna, kozmička nada u zdravi Božji svijet. Iz nade u obećano potomstvo iznikla je nada u konačnog idealnog kralja, Davidovog potomka, Mesiju, Spasitelja svijeta.

Kao što je nada u Izraelu doživljavala različite stupnjeve prije nego je postala mesijanskom nadom, tako će i slika o mesiji poprimati različite crte u povijesti izabranog naroda. U vrijeme kraljeva, od prvog Saula do posljednjeg Sidkije tijekom 400 godina mesija je shvaćen kao politički kralj. Nakon propasti kraljevske dinastije u 6. stoljeću, lik mesije poprima u patnjama naroda u babilonskom sužanjstvu crte patnika koji kao Sluga Jahvin postaje univerzalnim Spasiteljem. Po povratku iz babilonskog sužanjstva prevladava slika mesije Kralja mira svih naroda (Zah 9,9–10), a potkraj Staroga zavjeta on je Sin čovječji, Sudac živih i mrtvih, čijem kraljevstvu nema kraja.

Mesijansku nadu u širem smislu riječi susrećemo već na prvim stranicama Staroga zavjeta u tzv. »prvom evanđelju« (Post 3,14) u kojem Bog palom čovjeku obećaje potomka koji će zmiji satrti glavu. Jakov patrijarh u oporuci sinu Judi obećaje da se »kraljevsko žezlo« i »palica vladalačka« neće od njega udaljiti »dok ne dođe onaj kome pripada – kome će se narodi pokoriti« (Post 49,9). A prorok Bileam odbijajući zahtjev moapskoga kralja Balaka da prokune Izraela reče: »Vidim ga, ali ne sada; motrim ga, ali ne iz blizine: Od Jakova zvijezda izlazi, od Izraela žezlo se diže« (Br 24,17).

Mesijanska nada u pravom smislu riječi započinje s Davidovom kućom. Kralj David na vrhuncu svoje slave htjede Jahvi graditi veličanstveni hram. Bog mu šalje proroka Natana s porukom da ne gradi, jer Bogu nije do hrama nego do čovjeka i nije vezan uz mjesto nego uz svoj narod. Natan proriče Davidu da će mu Bog sagraditi kuću, podići potomka, učiniti ga svojim sinom kojega će kraljevstvo trajati dovijeka (2 Sam 7,5–16). To proroštvo obilježilo je Izraelovu povijest, udarilo temelje njegovoj budućnosti i podržavalo nadu u svim kriznim situacijama.

Snagom tog obećanje dolazi i najveći prorok mesijanske nade Izaija judejskom kralju Ahazu, uplašenom zbog najezde asirske velesile i najavljenom mu sirsko–efraimskog rata da ga smiri, ohrabri te se osloni samo na Boga i njegovo obećanje. »Ako se na me ne oslonite, održat se nećete« (Iz 7,9b), rekao mu je prorok. Ahaz u svom strahu ne sluša proroka, traži pomoć od samog asirskog kralja, spreman je plaćati mu danak samo da ga zaštiti od aramejsko–efraimskih trupa. Jahve ponovno šalje proroka Izaiju Ahazu da ga odvрати od toga kobnog koraka. Nudi mu znak: »Evo,

začet će djevica i roditi sina, i nadjenut će mu ime Emanuel!« (7,14). Emanuel znači Bog s nama. Jamstvo da Bog ostaje uz svoj narod i u njegovoj nevjeri.

U potresnim slikama prorok govori što će se sve dogoditi u »onaj dan«, jednostavno zbog toga što se nisu oslonili na Boga. Nakon trogodišnjeg opsjedanja Samarije propada Sjeverno Izraelovo kraljevstvo (722/1.), veliki je dio pučanstva preseljen u Mezopotamiju, a prijete opasnost i Južnom kraljevstvu. U tim tragičnim događajima, u tom Božjem sudu i kazni, prorok Izaija vidi način Božjeg odgajanja Izraela. U svim situacijama povijesti svoga naroda prorok ne gubi nadu. On vjeruje da će Bog iz tih ruševina sagraditi nešto novo. Već u svom pozivu govori o »panju« kao svetom sjemenu (6,13) iz kojega će izniknuti nova mladica. Jednom od svojih sinova daje simboličko ime »Šear Jašub« što znači »ostatak« koji će se spasiti (7,3). »Isklijat će mladica iz panja Jišajeva« (11,1). Slika kojom prorok želi reći da su temelji Davidove dinastije uzdrmani. Od nekoć veličanstvenog stabla ostao je samo panj. Dovoljno za nadu i novi početak. Budući da prorok ne spominje Davida nego njegova oca, nositelj nade i novog početka neće poteći od vladajuće kraljevske obitelji nego od sporedne linije kraljevske dinastije. Rođenjem novoga kralja obradovat će se mnogi i velika će svjetlost zasjati narodu koji je hodio u tmini (9,1). Resit će ga brojna imena kao što su: *Savjetnik divni, Bog silni, Otac vječni, Knez mironosni*. Njegova vlast će se sterati na daleko i miru neće biti kraja, jer će vladati po pravu i pravednosti (9,5–6). Na njemu će počivati Duh Gospodnji sa svojim darovima koji će mu omogućiti uspostaviti Božje pravo na zemlji, braniti uboge i bijedne, izmiriti sve narode i stvoriti sklad i slogu među njima. Zamlja će se ispuniti spoznajom Božjom tj. iskustvom njegove blizine i zlo se više neće činiti (11,2–9).

Kasnije generacije pod utjecajem proroka Izaije opisuju mesijansko vrijeme kao zdravi Božji svijet u kojem će svi narodi živjeti složno, hoditi Božjim stazama, mačeve prekovati u plugove, koplja u srpove i neće se više učiti ratovanju (2,2–5; usp. Mih 44,1–3), boli i smrti više neće biti (Iz 33,24; 35,3–10).

Prorok Mihej, Izaijin suvremenik, govori da će se taj kralj roditi u Betlehemu i da će »rasprostrijeti svoju vlast sve do krajeva zemaljskih« i cijeli svijet obdariti mirom, jer »On – on je mir« (Mih 5,1–4).

Iščekivanje tog kralja i njegova kraljevstva davalo je Izraelu snagu da izdrži najtragičnije trenutke svoje povijesti – Babilonsko sužanjstvo.

Asirsko carstvo je na izmaku, babilonsko na pomolu. Asirirska sila uništila je sjeverno Izraelovo kraljevstvo, a Babilon će dokrajčiti Južno. Godine 589/8. car Nabukodonozor pregazio je svojim trupama područja Judeje, porušio i popalio brojna naselja, sve utvrđene gradove srušio sa zemljom, Jeruzalem opsjedao godinu i pol dana, osvojivši ga 587., zavio ga u crno. Posljednjeg judejskog kralja Sidkiju uhvatio na bijegu kod Jeri-

hona, pred njegovim očima pobio mu sinove, a potom ga oslijepio i poslao u Babilon. Jeruzalem razorio, Hram i Kovčeg Gospodnji spalio želeći uništiti sve uspomene i nade vezane uz grad i hram. Veliki dio pučanstva, napose vodeće slojeve, poslao u izgnanstvo u Babilon. Totalna katastrofa, uništenje jednog naroda i stoljetnog kraljevstva.

Svjedok svih tih događaja bio je prorok Jeremija. Bez njega i dvojice drugih velikih proroka prognanika Ezekiel i Deuteroizaije, Izrael ne bi mogao preživjeti tu tragediju. Oni su pratili narod u egzilu. Sačuvali su njegov identitet tumačeći njegovu povijest i budeći njegovu nadu. U svjetlu vjere svojih otaca i pouzdanja u Boga koji neće dopustiti da njegov narod izgine, kušaju teološki osvijetliti tu nacionalnu tragediju i dati odgovor zašto je Bog sve to pripustio. Došli su do uvjerenja da je to Božji sud za povijesne grijehе izabranog naroda. Taj sud nad Izraelom izveo je Bog posredstvom drugih naroda. U najtamnijem trenutku svoje povijesti Izrael dolazi do najsvjetlije i najuniverzalnije spoznaje: naš Bog je Bog svih naroda, jer ako se Bog služi drugim narodima kao sredstvom da sudi svome narodu, onda je on i njihov Bog. U egzilu se rodio monoteizam! Umirući politički i nestajući s pozornice povijesti, Izrael hvata, takorekuć, sve narode za ruku i uvodi ih u budućnost svoje nade i svoga Boga. Što je za Izrael dakle izgledalo kao propast, bilo je za druge narode korist i spas. Na toj soteriološkoj liniji shvaćanja suda nad Izraelom ostaje i sv. Pavao kad se pita: »Jesu li (židovi) posrnuli da propadnu? Nipošto! Naprotiv: po njihovu posrtaju spasenje poganima da se tako oni, Židovi, izazovu na ljubomoru. Pa ako je njihov posrtaj bogatstvo za svijet, i njihovo smanjenje bogatstvo za pogane, koliko li će više to biti njihov puni broj... Jer ako je njihovo odbačenje izmirenje svijeta, što li će biti njihovo prihvaćanje ako ne oživljenje od mrtvih« (Rim 11,11–15).

U nacionalnoj katastrofi kao Božjem sudu proroci su otkrili još jednu novu misao: Sud nad Izraelom znači doduše uništenje njegove prošlosti, stoljetnog kraljevstva, ali to ne znači i uništenje Božje vjernosti prema samome sebi. Naprotiv taj sud je priprava za buduća, veća, uzvišenija i, dosad gotovo neviđena Božja djela, a opet na korist ne samo Izraelu nego i svim narodima koji su sudjelovali u sudu nad njim i u Božjoj povijesti s njim. Da osvijetle donekle ta nova Božja djela, proroci se služe kategorijama Izraelove prošlosti i govore o novom ulasku u obećanu zemlju (Hošea), o novom Davidu i novom Sionu (Izaija), o novom savezu (Jeremija) i novom Izlasku (Deuteroizaija). O odnosu tih novih Božjih djela prema prijašnjima, ne misle svi proroci jednako. Dok se u Izaije nadovezuju na prijašnja, u Jeremije i Deuteroizaije potpuno su nova i ona će prijašnja baciti u zaborav. Deuteroizaija gledajući povratak prognanika u budućnosti traži da se ne spominju onoga što se zbilo, niti misle na ono što je prošlo, jer Bog čini nešto novo (usp. Iz 43,18). To novo o čemu proroci govore ne smije se shvatiti kao restauracija prošlosti, nego uistinu kao

novo Božje djelovanje. Stoga Deuteroizaija ne očekuje idealnog kralja iz Davidove loze kao nosioca spasenja, nego isključuje Davidovu dinastiju i govori o »Sluzi Jahvinu« za kojega Bog veli: »Premalo je da mi budeš Sluga, da podigneš plemena Jakovljeva i vratiš Ostatak Izraelov, nego ću te postaviti za svjetlost narodima, da spas moj do nakraj zemlje doneseš« (Iz 49,6). Likom Sluge Jahvina prorok želi teološki osmisliti veliku patnju svoga naroda koja ga je snašla u Babilonskom sužanjstvu. I to je treća velika misao koja se rodila u velikoj patnji, u tuđini, u progonstvu. U svijetu sile i nasilja velikog Babilona rađa se u krilu prognanog Izraela novi svijet utjelovljen u liku Božjeg sluge patnika koji silom silu ne uzvraća: »Zlostavljahu ga, a on puštaše, i nije otvorio usta svojih. K'o janje na klanje odvedoše ga; k'o ovca, nijema pred onima što je strižu, nije otvorio usta svojih« (Iz 53,7). Sam se ponudio na smrt i među zlikovce bi ubrojen, da grijehe mnogih ponese na sebi i da se zauzme za zločince (usp. 53,12). U trenucima najveće patnje u svojoj povijesti Izrael otkriva u izgnanstvu vrijednost posredničke patnje. Tko pati, ne pati samo za sebe, nego i za one koji mu tu patnju nanose. »Tajna je otkupljenja da ne možemo nijednu dušu pridobiti, ako za nju ne patimo« govorio je veliki francuski mislilac Leon Bloy. Patnja nevinih spašava svijet. Sud nad Izraelom i njegova ogromna patnja ima univerzalno značenje, najprije za one koji u njemu neposredno sudjeluju, a onda preko njih za sve narode.

Proroci nisu samo pokušali teološki osmisliti nacionalnu katastrofu svoga naroda, nego i egzistencijalno pokazati kako mu se treba vladati u toj nevolji.

Jeremija je tu najbolji primjer. Dok je vojska kralja babilonskog opsjedala Jeruzalem, on se nalazi u tamnici na dvoru svoga kralja zbog izrečenog proroštva o propasti Jeruzalema i cijelog kraljevstva. U tom beznadnom trenutku, dok sijači smrti stoje pred vratima Jeruzalema, dolazi mu riječ Gospodnja: »Uskoro će doći k tebi Hanamel, sin tvoga strica Šaluma da ti kaže: Kupi njivu svoju u Anatotu« (32,7). I uistinu dođe stričević i Jeremija spozna da je to Božji nalog, ali neshvatljiv. Isto kao da je netko prije četiri godine rekao: »Kupi njivu svoju u Vukovaru!« Anatot je rodno mjesto proroka Jeremije, u blizini Jeruzalema i uskoro će pasti u babilonske ruke. U svojoj molitvi kao da želi upozoriti Boga na besmisao zahtjeva: »O, Jahve, Gospode... Ništa tebi nije nemoguće... Gle, nasipi se već primakoše gradu, i bit će osvojen, i grad će pasti u ruke Kaldejcima koji na nj navaljuju mačem, glađu i kugom. Čime si prijetio, evo dolazi. I sam vidiš. A ti mi, Jahve Gospode moj, reče: 'Kupi novcem njivu i pozovi svjedoke', a grad je već predan u ruke Kaldejcima!« (32,17.24–25). Protiv svake nade Jeremija povjerova onome kome »ništa nije nemoguće« (Jr 32,27). Kupi njivu od stričevića, izmjeri mu u novcu sedamnaest šekela srebra, napisa ugovor, udari pečat, pozva svjedoke sve Judejce koji su se našli u tamničkom dvorištu i protumači im po nalogu Božjem taj pro-

ročko–simbolički čin: »Ovako govori Jahve nad vojskama, Bog Izraelov! Uzmi ove isprave, ovaj kupovni ugovor, zapečaćeni i otvoreni, i stavi ih u glinenu posudu da se zadugo sačuvaju. Jer ovako govori Jahve nad Vojskama, Bog Izraelov: Još će se u ovoj zemlji kupovati i kuće i njive i vinogradi!« (32,14–15). Poučen tim događajem Jeremija piše poslanicu prognanicima u Babilon: »Ovako govori Jahve nad Vojskama, kralj Izraelov: Svima izgnanicima koje odvedoh iz Jeruzalema u Babilon! Gradite kuće i nastanite se, sadite vrtove i uživajte urod njihov! Ženite se i rađajte sinove i kćeri! Ženite svoje sinove i udajte svoje kćeri da i oni rađaju sinove i kćeri! Množite se da se ne smanjite! Išite mir zemlji u koju vas izagnah, molite se za nju Jahvi, jer na njezinu miru počiva i vaš mir« (Jer 29,4–9).

Kakva poslanica, kakva poruka i kakva pouka. Kao da je Jeremija prošao našom domovinom, vidio njezine razorene gradove, opustošena sela, oskvrnjena groblja, spaljena svetišta, vidio nevolju stotine tisuća naših prognanika. Kao da im je htio reći: Ne bojte se, opet će se kupovati njive u ovoj zemlji. Ženite se i rađajte sinove i kćeri. Množite se da se ne smanjite. I na kraju: Išite mir zemlji koja vas progna. Molite se za nju Jahvi, jer njezin mir je i vaš mir.

Marko Matic